

אור החיים הקדוש

בתוך גוב האריות

רבי חיים בן עטר – ה'אור החיים' הקדוש, עם כל גדולתו בחורה היה עוסק בארץ הולדתו, מרוקו, במלאכת הצורפות, והיה צורך זהב, כדי שלא ליהנות מכתרה של תורה. אפילו שהיה עסוק בעבודה, לא בטל יום אחד מלבא לבית המדרש ללמוד תורה.

ועבודתו הייתה כשכיר יום אצל אחרים, ודרכו בקודש הייתה שכל זמן שלא היתה פרוטה בכיסו, היה חוזר לשכירותו לעבודה, וכאשר הייתה הפרוטה בכיסו, היה הוגה בתורה ולא היה עובד.

פעם אחת, כאשר חיתן מלך מרוקו את ביתו, הזמינו תכשיטי הכלה אצל האומן המפורסם שהיה רבי חיים משתכר אצלו. התכשיטים היו צריכים להיות מוכנים ליום המיועד, אלא שבאותו זמן לא היה רבי חיים זקוק לכסף, וממילא לא עבד אלא היה שוקד על לימודו, וזה גרם שהתכשיטים לא היו מוכנים בזמן שנקבע מראש.

כשבאו לקבל התכשיטים של בת המלך, ומצאו שלא נגמרה המלאכה כעס המלך מאוד, והצורך, בשנאתו ליהודים, תלה האשמה ברבי חיים בן עטר ע"ה, ודנו אותו שיושלך לגוב האריות.

באותו הזמן היה למלך גן חיות גדול, מלא בחיות טורפות, סגור ומסוגר מכל עבריו. קירותיו היו גבוהים מאד ובאמצעם היתה דלת ברזל חזקה ומי שהתחייב מיתה למלכות היו משלשלים אותו מאותו הפתח לתוך הגן המלא אריות ונמרים וחיות טורפות, ושומר הגן היה עומד על יד אותו הפתח לבצע מלאכתו.

כאשר באו לקחת את ה'אור החיים' ז"ל להשליכו לגוב האריות, ביקש מהם קודם כל לקחת מה שנחוץ לו, והוא ז"ל מילא שני תיקים בספרי הקדש כמו חק, ש"ס, פוסקים וזוהר הקדוש, יחד עם זה לקח טלית ותפלין שלו, וכשבאו לזרוקו, ליוו אותו כל ישראל בבכיות וצעקות ובצער רב, ושונאי ישראל שמחים לאיד ומתלוצצים.

רבי חיים לא שת לבו אליהם, ולבני בריתו היה אומר אל תצטערו, ה' ממית ומחיה, פודה ומציל, עונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה. מובטחני בהקב"ה וישועתו שיושיעני משיני האריות האלו, וכך זרקו פנימה תחילה את המזוודות ואחריהם – זרקו את רבי חיים אל תוך כלוב החיות.

כעבור כמה ימים, כאשר באו כדרכם להוציא את עצמות הנטרף ושאריות הגופה, על מנת שלא יסריחו, והנה הם מריחים ריח גן עדן משיב נפש! ומה מאוד השתומם השומר בראותו את הנדון למוות, רבי חיים בן עטר, מוקף מכל עבריו אריות ונמרים, והוא עטוף בטלית ומעוטר בתפלין

ודומה למלאך ה' צבאות והוא עוסק בתורה, והחיות סביבותיו יושבים כנועים כתלמידים לפני רבם!

מרב שמחה רץ השומר, להודיע הפלא שראה למלך, וכשבא המלך וראה המחזה הנורא הזה, בכה מרב שמחה ואמר עתה ידעתי כי יש אלוה בישראל, ופקד להוציא את הרב ואת ספריו הקדושים, וגידלו ורוממו על כל השרים אשר אתו, ועשה כבוד גדול לישראל, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.

מאז, היה רבי חיים מיועצי המלך היושבים ראשונה במלכות, ושונאי ישראל נהפכו פניהם כשולי קדירה.

היום צית

המסע רצוף התלאות והנסים הגיע סוף סוף ליעדו, זה היה מסעו של רבי חיים בן עטר, הידוע בכינויו 'אור החיים הקדוש', ממרוקו לארץ ישראל. שנים השתוקק לעלות לארץ ישראל ולהקים בה ישיבה ללמוד התורה ולהחשית הגאולה. בסוף שנת תק"א זכה להגשים את חלומו.

בדרך לארץ ישראל התעכב באיטליה, שבה נהנו היהודים משפע כלכלי. שנתים עבר בערי איטליה, והקים ועד תומכים שיהיה ממנה על משלוח כספים להחזקת הישיבה.

במהלך המסע ראו 'אור החיים' ומלוויו את יד ההשגחה. האניה הפליגה מאלכסנדריה שבמצרים כדי לעגן בנמל יפו. אך רב החובל טעה והוריד את הנוסעים בנמל עכו. לאחר מכן התברר כי זה היה לטובה, שכן מגפה קשה השתוללה באותה עת ביפו והפילה חללים רבים.

החליט רבי חיים להקים את ישיבתו בעכו. הישיבה נקראה 'כנסת ישראל', והיא התפתחה והיתה לאבן שואבת לתלמידים רבים. בחדשים הראשונים של שנת תק"ב ערך רבי חיים מסע עם תלמידיו אל קברות הצדיקים בארץ ישראל.

הגיע ערב חג הפסח. ביתו של רבי חיים הוכן לקראת החג, אולם דבר אחד העיב את שמחתו: טרם נמצא ארח שיסב עמו בליל הסדר.

"כיצד אקים את כל דכפין ייתי ויכול" בשעה ששום ארח לא יהיה בבית?", הביע את צערו באזני תלמידו ובקש: "אנא ממך, צא אל הרחוב ונסה למצא אורח".

התלמיד יצא וחפש, אך לא מצא ארח מתאים. כמעט התיאש, עד שעבר ליד בית העלמין ושמע קול בכי חנוק.

חש התלמיד לעבר קול הבכי, וגילה בין הקברים יהודי המתנפח כילד. הוא נסה לפנות אל האיש ולדוּבבו, אך הלה לא היה מסגל להשיב לו. פרץ דמעות יצא מעיניו בכל פעם שנסה לדבר. רק מלים מקוטעות נשמעו ממנו: "אבוי לי... חרב עלי עולמי... חיי אינם חיים"

נראה היה כי האיש מבקש את נפשו למות. תלמידו של רבי חיים נרעד, ומהר אל רבי חיים, לספר לו על היהודי המסכן.

רבי חיים לא התעכב. מיד עזב את הכנותיו לקראת החג ופנה עם תלמידו לעבר בית העלמין. דבורו המלטף של רבי חיים עודד מעט את היהודי, והוא פתח את סגור לבו.

התברר שהוא יהודי עני מרוד, שהחליט לנסות את מזלו בחוץ לארץ. הוא השאיר בארץ את אשתו וילדיו, יצא לחוץ לארץ ועסק במסחר כמה שנים. שם ראה ברכה במעשי ידיו והצליח לצבר סכום נאה, שבו קנה לכלכל את אשתו וילדיו בשנים הבאות ואף לפתח עסק מצליח.

שמחה עצומה מלאה את לבו כאשר האניה שבה נסע עגנה בנמל עכו. הוא כבר ראה בעיני רוחו את שמחת בני ביתו למראה הארנק התפוח שהביא עמו. ופתאום שד ושבר! בדתו מן האניה אל הסירה שהובילה את הנוסעים אל החוף, נשמט הארנק וצלל במצולות הים.

שוב פרץ האיש בבכי קורע לב והוסיף כי בארנק היה גם סכום כסף גדול שנתבקש להעביר לכלה יתומה וענפיה. "כיצד אוכל להראות את פני לפני הכלה ומשפחתה ומה יאמרו אשתי וילדי?!", ייבב האיש, בעוד רבי חיים מביט בו בעינים רחמניות.

פתאום פנה רבי חיים אל האיש: "בא עמי אל החוף" מפתע הביט בו הלה כלא מבין, אך נענה והלה אחריו.

בהגיעם אל החוף אמר רבי חיים: "עוד מעט יעלה הים אל החוף אוצרות רבים מימי קדם. בין החפצים תוכל למצא את ארנקך, אולם עליך להזהר לקחת את הארנק שלך בלבד ולא דבר זולתו. התזכור זאת?". האיש הנהן בהסכמה.

רבי חיים נשא תפלה חרישית וצוה על הים להוציא אל החוף את כל האוצרות ששולל. לנגד עיניהם המשתאות של האיש ותלמידו של רבי חיים החלו המים לגעש ולבעבע, וכעבר רגע החלו לצוף ולעלות חפצים רבים, ובהם דברי כסף וזהב, תבות עתיקות וכלים. ביניהם נראה הארנק שנשא על הגלים הישר לעבר בעליו.

האיש לא האמין למראה עיניו. הוא זכר את דברי רבי חיים והרים רק את הארנק. הוא פתח אותו בהתרגשות והיה מאשר לגלות כי כל מטבעות הכסף נמצאים בו ולא חסר דבר. רבי חיים התפלל שנית, והגלים באו ולקחו עמם את החפצים בחזרה למצולות הים.

בעודו מתקשה להכיל את גדל הנס פנה האיש בהתרגשות אל רבי חיים ואמר: "כיצד אוכל להודות לך, רבי?".

חיור רחב התפשט על פניו של רבי חיים והוא אמר: "טובה גדולה תעשה עמי אם תואיל להיות אורחי הלילה, בליל הסדר". האיש נענה בשמחה, ובליל הסדר קשה היה לדעת מי מאשר יותר - היהודי שמצא את ארנקו או 'אור החיים' שמצא ארח לחג.

כבוד חכמים

ביתו של "אור החיים" הקדוש היה פתוח לרווחה לכל אדם, על אחת כמה וכמה לבני תורה שנהגו להיכנס לביתו בית ועד לחכמים, ולא זו בלבד אלא שלבו היה פתוח לכל נזקק וקשה לב, והיה מסייע לעניים ככל יכולתו ולמעלה מזה. רבנו היה דואג לצרכיהם של בני תורה ומדי שבוע היה נוהג לקנות עגל מיוחד לשבת, שוחט אותו ומחלק את בשרו בין תלמידי חכמים, למען יאכלו וישבעו לכבוד השבת.

מסופר, כי פעם אחת פרצה מחלה בבהמות בעיר סאלי, וכל הבהמות שנשחטו לכבוד שבת נמצאו טרפות, מלבד אותו עגל ששחטו לצרכי רבנו. אחד העשירים בעיר, והוא גביר ונכבד בעמיו, שהצטער מאוד שלא יוכל לאכול בשר לכבוד שבת, פנה לרבנו ובקש ממנו נתח בשר, והיה מוכן לשלם כל מחיר אשר יושת עליו. אך בקשתו נדחתה על ידי רבנו, היות וכל הבשר מוקדש לצרכי תלמידי החכמים הבאים לקבל את מנותיהם לכבוד השבת.

תוך שהם מדברים, הגיע אחד העניים הקבועים, ורבנו הגיש לו את מנתו. הצטער אותו העשיר, הייתכן שבשבילו אין כלום ואילו לאתו עני הלבוש בבגדים בלויים נתן חלק יפה, ומתוך כעסו אמר דברים שהוו לביזיון העני שהיה תלמיד חכם מופלג. רבנו לא רצה להתווכח עם אותו עשיר, שבינתיים עזב את ביתו של רבנו ובקשתו לא נענתה. בלילה ההוא חלם רבנו שנגזרה עליו גזרת גלות לשנה שלימה, מפני שלא יצא להגנת התלמיד חכם שנעלב על ידי אותו עשיר.

רבנו קיבל עליו את הדין, ובשבוע לאחר מכן גלה מביתו והחל בשנת הגלות, גלות ממש. לא לן במקום אחד יותר מלילה אחד, וכבר למחרת עם אור הבוקר היה עובר למקום חדש, להמשך הגלות. לעתים קרובות גבר עליו הרעב, אולם הצדיק קיבל עליו את הדין בגלל ששמע ביזוי תלמיד חכם ולא מיחה.

בערב שבת אחת בימי גלותו, הגיע בעל ה"אור החיים" הקדוש ליער סמוך לעיר, וישב לנוח על אבן אחת. תוך שהוא יושב נתחדשו על ידו מ"ב פירושים לפסוק "אם בחוקותי תלכו".

בהגיעו אל העיר, הסתיר את זהותו כדרכו, נכנס לבית כנסת כאחד האורחים "ארחי פרחי". אחד מנכבדי המקום הזמין אותו לסעוד על שולחנו. בתום סעודת השבת באווירה מרוממת הזמין אותו המארח להתלוות אליו לשמוע את הדברים הנאמרים במתיבתא דרקיעא מפי הרב המקומי של אותה העיר.

המארח ואורחו התיישבו בשולחן והקשיבו בקשב רב לדברי התורה שהשמיע הרב במסיבה קדושה זו, והן י"ד הפירושים הראשונים על הפסוק "אם בחוקותי תלכו", והוסיף הרב ואמר כי הדברים האלה נאמרו במתיבתא דרקיעא בשם רבי חיים בן עטר. רבנו, שכאמור היה בין המסובים, העיר בענוותנותו "חיים בן עטר", והשמיט את התואר "רבי".

המסובים הזדעזעו לשמוע הערתו, שכן בימים ההם כבר נודע שמו של רבנו "אור החיים", ולכן הגיבו בצורה נמרצת על התנהגותו של האורח. בגלל כבוד השבת ומדת הכנסת האורחים, הסתפקו באזהרה לאורח להיות זהיר מעתה בכבודו של אותו צדיק בעל "אור החיים" הקדוש. המסובים אף באו בטענות נגד המארח על שהביא לכאן אדם שפגע לא רק בכבודו של המרא דאתרא, אלא אף בכבודו של בעל ה"אור החיים" הקדוש.

בסעודת הצהריים של שבת המשיך הרב ודרש עוד י"ד פירושים על הפסוק הנ"ל, וחזר והוסיף כי אף פירושים אלו נאמרו במתיבתא דרקינא בשם רבי חיים בן עטר, ושוב הגיב האורח בביטול "חיים בן עטר", והשמיט את התואר "רבי". גם הפעם הסתפקו במסובים באזהרה, ואמרו עוד "אין עונשים אלא אם כן מזהירים" ועליו להימנע מלפגוע באותו איש קדוש היושב בעירו ומצודתו פרוסה למרחקים ולמרחבי תפוצות הגולה. מובן שגם הפעם העירו למארח כי עליו להיות זהיר יותר ולא להכניס לביתו אנשים כאלה.

בסעודת השלישית השלים הרב המקומי את יתר פירושיו של בעל ה"אור החיים". ואף הפעם נהג האורח במנהגו והגיב בביטול תוך השמטת התואר "רבי", אולם הפעם, כיון שהיה הדבר בצאת השבת, הוצא האורח ונכלא בחדר הקהל, כדי להטיל עליו חרם כדינו של המבזה תלמידי חכמים ופוגע בכבודו של קדוש עליון, הוא בעל ה"אור החיים" הקדוש.

קהל המסובים המשיכו לאחר מכן ובירכו ברכת המזון והתפללו תפילת ערבית.

לפתע נשמע קול סערה אדיר, מפרק הרים ומשבר סלעים, וכל הסביבה חרדה כאילו העולם עומד להיחרב. הרב עשה שאלת חלום והודיעו לו מן השמים, היות ובעל ה"אור החיים" הקדוש נמצא תפוס אצלו ואינו יכול לעשות הבדלה, לכן שר הגיהנום הרעיש את העולם, שכן אינו יכול לפתוח שוב את הגיהנום! תיכף ומיד פתח הרב את החדר ושחרר את בעל ה"אור החיים" מכלאו, ופייסוהו וכיבדוהו.

מן השמים הודיעו לבעל ה"אור החיים" הקדוש: "עלבונך הנוכחי השלים את שנת הגלות, ועתה הנך רשאי לחזור לביתך ולהמשיך בהרבצת התורה בעל פה ובכתב, ולהאיר לארץ ולדורים עליה".

עדותו של אילן

מעשה שהיה בימים, שהיה רבנו חיים בן-עטר, בעל ספר "אור החיים", רב בעיר סאלי הסמוכה לרבאט. יהודי אחד התרושש, לא-עליכם, וירד מנכסיו. יצא מרבאט ונדד בערי מרוקו ועסק במה שעסק, עד שקיבל סכום נכבד, שאפשר לו לחזור לעירו ולמצוא בה מחייתו. בדרכו חזרה לביתו עבר דרך העיר סאלי, שבה היה לו מכר משכבר הימים. מכיוון שנזדמן לשם בערב שבת הזמין אותו מכרו להישאר בשבת בביתו. נענה לו ההלך אף נתן לו כספו לשמירה עד צאת השבת.

במוצאי שבת אחר ההבדלה ביקש ההלך את הממון שהפקיד בידי מארחו, אך זה כפר בקול: "לא נתת לי שום כסף" – אמר. כשעמד ההלך על דעתו, הזעיף זה את עיניו והרים את קולו וקרא: "אינך מתבייש?! בביתי לנת ועל שולחני אכלת ולבסוף אתה כאן ומעליל עלי עלילות?!"... תבע ההלך את האיש לדין אצל רבנו חיים בן-עטר.

כאשר באו שניים אל הרב, פנה בעל "אור החיים" ואמר למארח: "יהודי זה תובע ממך את הכסף שהפקיד בידך בערב שבת". ענה זה ואמר: "לא היו דברים מעולם! בודה הוא עלי עלילות דברים".

פנה רבי חיים להלך ושאלו: "שמא יש לך עד, שהפקדת ממונך בידו?" השפיל ההלך עיניו ואמר: "לא היה עד בינינו. מתחת לעץ ישבנו שנינו, ואני הוצאתי את צרור הכסף ומסרתיו לו".

קרא רבי חיים בשמחה: "הרי זה טוב מאוד! גש נא לעץ והזמן אותו להעיד". ההלך, שידע שרבי חיים הוא בעל מופת, יצא אפוא לדרכו בלי לערער אחר הדברים. כעבור כמה רגעים מלמל הרב, כמשיח לפי תומו: "האיש שלנו הגיע כבר, בוודאי, אל העץ".

"מה פתאום" – השיב המארח כלאחר יד – "עדיין רחוק הוא".

העביר רבי חיים את ידו על זקנו ואמר: "קום והשב לו, ליהודי, את כספו".

כשראה את תמיהתו של זה על פניו, הוסיף ואמר: "אם לא קיבלת ממנו כסף מתחת לעץ, מנין לך מקומו של אותו עץ?"

מיד החזיר האיש את הכסף לבעליו.

הגוי נשאר עומד

כשעלה ה'אור החיים' הקדוש לירושלים, עמד וחיפש מקום מתאים שאפשר ללמד בו תורה לעם ישראל. אחר שחיפש מצא מקום שהריח בו שהוא מקום חשוב, והיה זה המקום בו בעל ספר ה"חרדים", ר' אלעזר אזכרי זצ"ל, גר ולימד בו תורה. שכר ה'אור החיים' את המקום מהגוי הרשע שהחזיק בו. אחר שראה הגוי שהמקום נקבע ללימוד תורה ורבים באים ללמוד שם, החליט לבקש תוספת שכר על המקום. בא לפני ה'אור החיים' הקדוש ותבע ממנו תוספת לשכר הדירה. ענה לו ה'אור החיים': הרי דבר ידוע הוא בירושלים שהשכירות היא מראש ולשנה, החל מראש השנה הערבי ועד סוף השנה. אם כן, אמר ה'אור החיים' אל הגוי, כבר שילמתי לך מראש עד לסוף השנה.

אף על פי כן - נשאר הגוי והמשיך לבקש תוספת. אמר לו האוה"ח: לך מכאן, אני והתלמידים צריכים ללמוד תורה! והגוי עדיין סירב לצאת. אמר לו אוה"ח: אם כך, תישאר עומד.

נשאר הגוי תקוע במקום ולא יכול לזוז. צעק הגוי בקול, באו ערבים וניסו להזיז אותו, ואף הם לא הצליחו. הלכו וקראו לשיך הגדול. הגיע השיך וגם הוא לא יכל להזיזו ממקומו. ניגש השיך אל ה'אור החיים' הקדוש וביקש ממנו שישחרר את הגוי. אמר לו האוה"ח: המקום הזה לא שלו אלא של בעל ספר חרדים, ואף על פי כן הסכמתי לשווכרו ולשלם עבורו כסף כי לא רציתי לריב עם הגוי המחזיק בקרקע. ועתה, לא יזוז הגוי ממקומו עד שילכו למשרד רישום הקרקעות, הטאבו, וירשמו את הדירה על שמו של ה'אור החיים'. ואכן, עד היום, ברוך ה', הדירה והמקום בו למד האוה"ח נמצאים בעיר העתיקה ברשות ישראל.

התפילין של אור החיים הקדוש

ימים אחדים לפני פטירתו קרא רבי חיים לרעייתו ואמר לה, לאחר פטירתי אם יהיה לך מצב קשה בפרנסה, הרשות בידך למכר את התפילין שלי לאדם עשיר המוכן לשלם סכום נכבד ומזה תתפרנס, אולם עליך להזהיר אותו שיקפיד מאד על קדושה מעלה כל עוד הוא עטור בהם.

כבר בחדשים הראשונים לאחר פטירתו סבלה האלמנה מרעב פשוטו כמשמעו, והיתה חייבת למכר את התפילין, והעשיר שקנה אותם קבל על עצמו את התנאי שהציבו לו, ובמשך כל השנים שמר את ההבטחה שנתן.

באחד הימים בא אליו אחד מפקידיו באמצע התפלה כשהוא עטור בתפילין הקדושים האלו וספר לו על הצעה עסקית חשובה שהוא יכל להתעשר מזה מאד, אבל הוא צריך לענות תשובה על זה תכף ומיד, העשיר לא רצה לדבר עם התפילין האלו על כן סמן לפקיד שימתין עד סיום התפלה שיוריד את התפילין.

אבל הפקיד דחק בו שיענה מיד עד שנכנע ודבר עם התפילין, ומאז הפסיק להרגיש קדושה בתפילין האלו וחשש אולי הם נפגמו כי זלזל בקדושתם, על כן מסר את התפילין לסופר שיבדק אותם ולפלא היה שהקלף נמצא מחוק לגמרי.

האור שמסנוור גנבים

סיפר הרב שלמה שושן: זה סיפור ששמעתי מאבי ביטון, גבאי בית כנסת בפסגת זאב שנקרא אור החיים, על שם אור החיים הקדוש. הוא סיפר שבאחד הימים פרצו לבית הכנסת שלהם וגנבו את ספרי התורה. הם היו במשבר קשה מכל הסיפור, פנו למשטרה לעזרה, אבל לא נושעו. בצר להם פנו המתפללים לרב אליהו זצ"ל וביקשו ממנו עצה מה לעשות כדי שה' יעזור להם להחזיר את ספרי התורה.

זה היה בתמוז, קצת לפני ההילולא של אור החיים הקדוש. הרב אליהו זצ"ל אמר להם: לכו כל הקהילה לציון של האור החיים הקדוש בהר הזיתים, תתפללו על ציונו וה' יעזור. הם אספו אוטובוס או שניים לקבר של אור החיים הקדוש, התפללו שם ביום ההילולא בט"ו בתמוז וציפו לישועה.

כעבור יום או יומיים התקשרו מהמשטרה אל הגבאי ובישרו לו שהגנבים נמצאו. אבל כשהם שמעו את הפרטים על מציאת הגנבים, הם עמדו המומים. התברר שהספרים נמצאו ברכב נטוש בכפר הערבי חיזמה. השוטרים חקרו מי בעלי הרכב ודרכו הגיעו לגנבים.

כשתחקרו את הגנבים להבין מה קרה, למה הם השאירו את הספרים באוטו לאחר שטרחו לגנוב אותם, הם סיפרו שהם נסעו ברכב עם הספרים, כאשר בכוונתם למכור אותם ליהודים, ופתאום הם הרגישו פחד נוראי, עזבו את הרכב וברחו. כששאלו אותם מתי זה קרה, התברר שהפחד הזה נכנס בהם בדיוק כשחברי הקהילה התפללו על הציון של אור החיים הקדוש.